

A szülőktől való elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok

Bevezető

Jelen tanulmány Vaskovics László „A posztadoleszcencia szociológia elmélete” című tanulmányára reflektál. A posztadoleszcens életszakaszban lévő fiatal felnőttek még nem függetlenek teljes mértékben a szülői háztól. A szerző a tanulmányban egy a fiatalok szülői háztól való leválásán alapuló elméleti modellt mutat be. Az elszakadási folyamatot olyan dimenziókon vizsgálja, amelyek jól elkülöníthető alcsoportokká tagolják a fiatalokat. A tanulmány elméleti síkon rendezi a fiatalokkal kapcsolatos dimenziókat, és kérdéseket fogalmaz meg a dimenziók által determinált alcsoportok méretének szám- szerűsítésére vonatkozóan.

Ezen tanulmány arra az empirikus kérdésre igyekszik válaszolni, hogy az ezredforduló utáni Magyarországon hány fiatal is tartozik ehhez az életszakaszhoz, illetve a különböző alcsoportokhoz. Miért van erre szükség? Szociálpolitikai szempontból stratégiai jelentősége van olyan prognózisoknak, amelyek segíthetnek *ex ante* programok beindításában. A fiatalokkal foglalkozó különböző szociálpolitikai jellegű intézkedéscsomagok, programok potenciális ügyfélkörének mérete mind a tervezési fázis, mind a programok futása során lényeges indikátor.

A szülői háztól való elszakadás vaskovicsi interpretálása után ezen csoportokat külön-külön elemezzük, empirikus eszközökkel mutatjuk be sajátosságait.

1. A posztadoleszcencia szociológiai elmélete

A posztadoleszcencia

Az ifjúságkutatás számára releváns kutatási csoport definíció a 14–29 éves kor közötti gyerekek, fiatalok, felnőttek, míg az ipari társadalmakban a fiatal kort egységes, homogén életszakaszként értelmezik. A fiatalok a kibocsátó és a nukleáris család között nem kerültek légüres térbe, a házasságuk előtt a szülők felügyelete alatt voltak, ez alól csak a szülők aktív szerepvállalásával, irányításával létrejövő újonnan alapított család jelentette a kiutat.

A posztmodern társadalmak már sokkal likvidebb életvezetési mintákat tesznek lehetővé, bizonyos, a felnőtt korra jellemző viselkedési formák már fiatal korban is megjelennek. A szexuális érettség és függetlenség, valamint az anyagi-szociális függetlenség közötti időtartam kitágult. Ezt az átalakulást ugyanúgy lehet a fiatalkor megszűnéseként, mint a fiatalkor kitolódásának látni. A húszas éveiken túli fiatal nemzedék tagjai már fiatal felnőtteknek tekinthetők. A felnőttektől magatartásuk, értékeik, mindennapi életük szerint erősen eltérnek, viszont szociális, politikai és gazdasági státusuk mentén már felnőttek tekinthetők. Ezt a 30 éves kor alatti életszakasz-átstrukturálást, amikor is egy új, önálló életszakasz keletkezik, posztadoleszcenciának nevezik.

A szexuális érettség és a szociális értelemben vett felnőtté válás időpontja fokozatosan elkülönül egymástól. Kialakul egy olyan életszakasz, amelyben a felnőtté válás aspektusai fokozatosan, egymáshoz képest részben elcsúszva

jelentkeznek. A posztadoleszcens életszakaszban járó fiatalok pszichológiai értelemben már felnőttek, szociológiai értelemben viszont még nem. Nem rendelkeznek a felnőtt életvezetést meghatározó tulajdonságokkal, nem integrálódtak teljes mértékben a felnőtt társadalom szerkezetébe. (Keniston, 1968)

„Gazdasági alapok nélküli nagykorúság.” (Gillis, 1980) A fiatalok magatartásmintázataira a *carpe diem*, a jelenorientáltság jellemző. Fogyasztási szokásaik nem állnak minden esetben összhangban az anyagi lehetőségeikkel, párcapcsolataikból sokszor hiányzik a megállapodás és biztonságra törekvés Önmeghatározásuk részben a bürokratikus ellenőrző szervek, a felnőtt viselkedés-mintázatok ellenpontozásával, valamint a hasonló korúakkal történő azonosulással jellemezhető.

A pszichoszexuális és az anyagi függetlenség ollójának kinyílása a posztadoleszcens szerkezeti feltétele. Az ebben a korban járó fiatalok körében megfigyelhető a szociális, morális, intellektuális, politikai, szexuális területeken egy önállósodási folyamat, annak ellenére, hogy az anyagi függőség továbbra is fennmarad. (Zinnecker, 1982) A posztadoleszcens életszakasz a modern kor (új) életformája, (új) életstílusa.

Önálló életszakasznak akkor lehet ezt a fázist tekinteni, ha alkotóelemei nem tartoznak egyértelműen a felnőttek életstílusához. Ez a fázis önálló stílusjegyeket hordoz, amelyeket a fiatalok társadalmi csoportjukon belül saját maguk alakítanak. Ez az életszakasz, amelyet tehát túlnyomórészt a hosszabb képzési idő és a kései munkavállalás miatt a felnőtt státus jogainak és kötelességeinek késleltetett vállalása jellemez, a nagykorúság elérése és a felnőttkor közé önálló életszakaszként ékelődik. A posztadoleszcens korban lévő fiatalok leginkább azzal jellemezhetőek, hogy némely szempontból még a fiatalokhoz, más szempontból azonban már a felnőttekhez tartoznak. Ez a társadalomszerkezeti inkonzisztencia jelentős hatást gyakorol az individuális életkonstrukciókra.

A még nem iparosodott társadalmakban nem volt éles határ a gyermekkorból a felnőttkorba

való átmenet között. A gyermekeket a társadalom „kis felnőttjeiként” tekintették, és szellemi, illetve fizikai képességeiknek megfelelően felnőtt munkára kötelezték őket. A fiatalkort először az iparosodott társadalmakban ismerték el a gyermekkor és a felnőttkor között elhelyezkedő önálló életszakaszként, a társadalom által meghatározott elvárásokkal. A posztadoleszcens életszakasz mint társadalmilag releváns jelenség először a posztindusztriális társadalmakban alakult ki. Az egyes személyek az adott szakaszt – rövidebb vagy hosszabb ideig – különbözőképpen élik meg. A posztadoleszcens életszakasz létrejöttéről folytatott viták során elfogadott az a tézis, hogy e szakasz szempontjából maga a késleltetett és a részleges leválás a meghatározó

A fiatalok szülői háztól való leválásának dimenziói

Vaskovics László a leválási dimenziók mentén öt eltérő leválási formát különít el ezek a jogi értelemben vett leválás, a közös fedél alóli leválás, anyagi és pénzügyi területen értendő leválás, az önálló döntést eredményező valamint az öntudatosulás. Mint a fenti felsorolásból is kitűnt, Vaskovics László a felnőtté válás, illetve az ahhoz szükséges leválási dimenziók között nem említette a családalapítást mint a felnőtté válás kritériumát. Nézetei szerint nem szabad eltekintenünk attól, hogy a szülői házból való kiköltözés és az azzal együtt járó önálló háztartásvezetés és a családalapítás között egyre több idő telik el, de esetenként a családalapítás be sem következik. A felnőtt státust sokkal inkább jellemzi az önálló, saját felelősséggel vezetett háztartás. Ehhez társul még, hogy a fiatalok egyre jelentősebb volumenű csoportja egyáltalán nem szándékozik családot alapítani. A fogalom hagyományos értelmében itt vetődik fel az a kérdés, hogy a családalapítást a felnőtté válás kritériumaként kell-e egyáltalában tekintenünk. A családalapítást elodázó fiatalok csoportja miatt a családalapítás kritériumának

létjogosultsága megfakult. Egyedülálló, élet-társak, gyermekek nem akaró házastársak társadalmilag mára elfogadottak lettek.

A Vaskovics László által megnevezett leválási dimenziók jellemzői a következők:

Jogi értelemben vett leválás. A jogi értelemben vett leválás a korlátozás nélküli üzletkötési lehetőségek megszerzésével következik be, ez alatt az adott személyek által megkötött üzletek jogi érvényességét értjük. Egy jogi cselekedet véghezvitelének előfeltétele a (kor szerinti) nagykorúság. Itt ér véget a szülői gyámság és gondoskodás, a politikai életben való részvétel jogilag megengedetté válik. Ez Magyarországon a 18. életév betöltésével veszi kezdetét.

Közös fedél alól történő leválás. A gyermekeknek a szülői házból való kiköltözése és egy saját önálló háztartás vezetése a szülői háztól függetlenül.

Anyagi – pénzügyi leválás. Saját munkahely és saját kereseti lehetőség által az anyagi függetlenség és önállóság megteremtése.

Önálló döntést eredményező leválás. Saját cselekedetek szülői ellenőrzés nélkül történő véghezvitelével valósul meg. A korlátozás nélküli üzletkötési lehetőségek feletti önrendelkezés megszerzése, önálló pályaválasztás partnerválasztás és családalapítás. A lakóhely és a lakás önálló kiválasztása önálló felelősségteljes részvétel a gazdasági kulturális és politikai életben. A jogi értelemben vett leválástól az egyén szubjektív akaratának véghezvitele, illetve annak lehetősége különbözteti meg, ebből a szempontból ez a csoport szofisztikáltabb, mint a kizárólagosan jogi értelemben vett leválás csoportja. Viszont a populációt tekintve szűkebb, hisz kizárja azokat, akik az önálló pályaválasztás és partnerválasztás terén nem élveznek teljes körű szabadságot.

Szubjektív leválási forma, öntudatosulás. Van-nak olyan fiatalok, akik elérték ugyan a nagykorúságot, de még nem érzik felnőttnek magukat, még akkor sem, ha már fennáll az egzisztenciális, fizikális függetlenség. Vannak ugyanakkor olyanok, akik a jogi értelemben való felnőtté válást követően rögtön felnőttnek érzik magukat.

Az alábbi táblázat a fenti csoportbontást mutatja be olyan dimenziók szerint, amelyek a csoportok indikátoraiként jelentkeznek, azaz milyen dichotomizált paraméterek mentén különíthetjük el a csoportba tartozókat, illetve azokat, akik nem részei a csoportnak.

A jogi értelemben vett leválás az üzletkötési képesség szerint határozható meg, aki korlátok nélküli lehetőségeket élvez, az már nagykorúnak tekinthető. A közös fedél alól törté nő leválás a szülőkkal közös háztartás, illetve az önálló háztartás, saját lakás mentén különíthető el. Az anyagi – pénzügyi leválás egyik véglete az anyagi rászorultság, ennek komplementere a pénzügyi önállóság. Különösen a partnerválasztás terén az önálló döntést eredményező leválás a szülői ellenőrzés alatt történő döntéshozatal és az önmeghatározás önkontroll mentén különíthető el. Legvégül az öntudatosulás indikátorai operacionalizálás szempontjából már meglehetősen bonyolult feladat elé állítják a kutatókat, ugyanis az indikátorok a fiatal, illetve a felnőtt kategória meghatározását jelentik.

1. táblázat. Leválási dimenziók és az adott dimenzióhoz tartozó indikátorok

Leválási dimenziók	Függőség (gyermek, fiatal)	Önállóság
Jogi értelemben vett leválás	Kiskorúság; korlátozott üzletkötési képesség	Nagykorúság; korlátok nélküli üzletkötési lehetőségek, törvényileg büntethető cselekedetek
Közös fedél alól történő leválás	Szülőkkal közös háztartás	Önálló háztartás, saját lakás
Anyagi-pénzügyi leválás	Anyagi rászorultság	Pénzügyi önállóság
Önálló döntést eredményező leválás	Szülői ellenőrzés alatt történő döntéshozatal	Önmeghatározás, önkontroll, különösen a partnerválasztás terén
Öntudatosulás	Fiatalok	Felnőttek

A tanulmány második felében a leválási dimenziókat mutatjuk be egy már lefolytatott kérdőíves vizsgálat adatbázisa adta lehetőségek mentén. Az elemzés utóelemzés az önálló dön-

tést eredményező leválás és az öntudatosulás olyan fogalmak, amelyek a kérdőíves vizsgálat során nem képezték az operacionalizálás tárgyát, így rájuk vonatkozó adekvát adatok nem állnak rendelkezésre. Ezért tanulmányunkban mellőzzük e két dimenzió elemzését.

2. Az elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok mérete

Az adatbázis

Vaskovics László posztadoleszcenciát vizsgáló ifjúságszociológiai elmélete jól elkülöníthető alcsoportokra tagolja a fiatalokat. Az alábbi fejezet a Vaskovics által determinált alcsoportok méretét és azok sajátosságait mutatja be. Ehhez az Ifjúság2004 nagymintás kutatás adatbázisát használtuk. Az adatbázis 8000, 15–29 éves fiatal válaszait tartalmazza. A nagy elemszám miatt a csoportmértetekre vonatkozó becslések meglehetősen pontosak, a konfidencia intervallum ± 1 százalékpont.

Jogi értelemben vett leválás

A jogi értelemben vett leválás: 83%.

A jogi értelemben vett leválást fentebb a korlátozás nélküli üzletkötési lehetőségek megszerzése révén definiáltuk ez a 18 életév betöltésével veszi kezdetét. Az alábbi táblázat korévenként mutatja a vizsgált 15–29 éves fiatalok arányát.

A vizsgált populáció 17%-a még nem töltötte be a 18. életévét, azaz jogi értelemben még nem tekinthető érettnek.

A vizsgált korszpektrum 15 évet fog át. Az évenkénti bontás vizsgálatakor látható, hogy az évenkénti csoportméret folyamatosan növekszik, 6%-ról 8%-ra. A demográfiai hullám csúcspontját az akkori (2004) 28 évesek alkotják. Ők az úgynevezett Ratkó-korszak gyermekeinek leszármazottai, mind a náluk idősebb, mind a fiatalabb korosztályok a teljes magyar populációban kisebb hányadot képviselnek.

2. táblázat. Korévenként a 15–29 éves fiatalok aránya

15 évesek	5,92%
16 évesek	5,70%
17 évesek	5,71%
18 évesek	6,16%
19 évesek	6,13%
20 évesek	6,10%
21 évesek	6,09%
22 évesek	6,30%
23 évesek	6,18%
24 évesek	7,19%
25 évesek	7,50%
26 évesek	7,56%
27 évesek	7,42%
28 évesek	8,71%
29 évesek	7,33%

Közös fedél alól történő leválás

A közös fedél alól történő leválás: 29%.

A közös fedél alól történő leválás alatt a gyermekek szülői házból való kiköltözését és a szülői háztól függetlenül, egy saját önálló háztartás vezetését értettük.

A vizsgált populációban a fiatalok kétharmada a szüleivel lakott, 2,8%-uk a házastársa, élettársa szüleinél, 1,6%-uk rokonoknál, 0,2%-uk ismerősöknél lakott. Őket soroltuk a szülőkkel közös háztartásban élők közé, arányuk 71%.

A különélő önállók közé soroltuk a saját ingatlanban élőket, az albérletekben, az élettársnál lakókat, kollégistákat és az intézményekben élőket. Közülük legnagyobb volumennel a saját ingatlannal rendelkező fiatalok voltak. Arányuk a teljes mintában 17%.

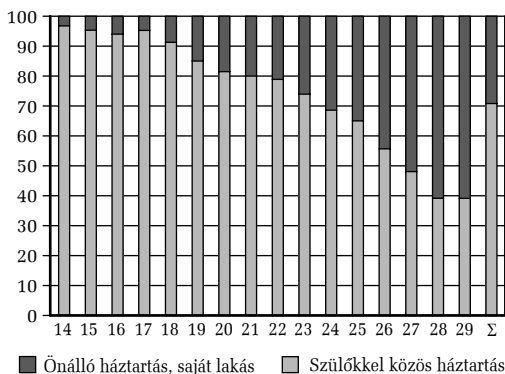
A közös fedél alól történő leválás az ebben az értelemben való önállóság a korral folyamatosan növekszik. A 27 évnél idősebbeknél már a fiatalok több mint fele önállóan él. A középiskola befejeztével, a 18. életév betöltésével indul a folyamat, és közel egyenletesen,

évente 4-5 százalékponttal bővül az önállóak aránya. (1. ábra)

3. táblázat. A „Hol lakik az év nagy részében?” kérdésre adott válaszok

Szüleinél lakik	66,2%
Házastársa, élettársa szüleinél lakik	2,8%
Rokonoknál lakik	1,6%
Ismerősöknél lakik	0,2%
Önállóak	
Saját lakásában lakik	11,3%
A saját házában lakik	5,5%
Házastársánál, élettársánál lakik	2,8%
Teljes lakást bérel magánszemélyt	2,3%
Lakást bérel önkormányzattól	1,1%
Albérletben többekkel együtt	2,6%
Kollégista vagy	2,8%
Intézményben él (pl. gyermekvédelem egészségügyi stb.)	0,1%
Egyéb	0,6%

1. ábra

Anyagi-pénzügyi leválás

Anyagi-pénzügyi leválás: 45%.

Anyagi-pénzügyi leválást a saját munkahely és saját kereseti lehetőség által az anyagi függetlenség és önállóság megteremtése jelenti

A vizsgálat adatai szerint a 15–29 éves fiatalok 39%-a dolgozik, 5,6%-a pedig dolgozik és tanul egyszerre, ők alkotják az anyagi-pénzügyi értelemben független csoport elvi lehetőségét.

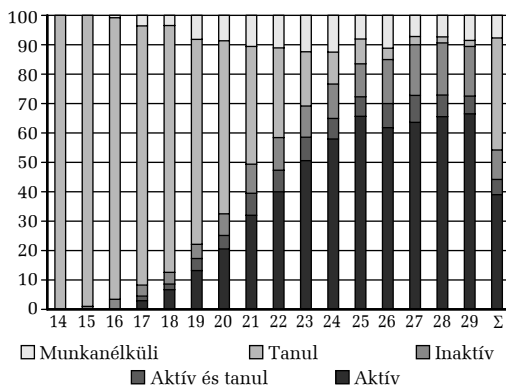
4. táblázat. A fiatalok aktivitása

Aktív	39,0%
Aktív és tanul	5,6%
Inaktív	10,2%
Tanul	37,9%
Munkanélküli	7,3%

A kora ez a dimenzió folyamatosan változik, a tanulás a 25. életévig folyamatosan csökken, onnét kezdve elenyésző arányú lesz. Az inaktivitás 20–21 éves kortól kezd el egyre nagyobb arányúvá válni, a 29 évesek között már közel minden ötödik fiatal tartozik ebbe a kategóriába. A munkanélküliség is az inaktivitáshoz hasonló tendenciát mutat.

A legnagyobb átrendeződés a tanulás és a munkába állás egymásnak komplementer trendjei mentén figyelhető meg. Ahogy a tanulók aránya csökken, úgy növekszik az aktív keresők részaránya, ez a folyamat a 25. korévig tart, onnét az aktívák aránya stagnál.

2. ábra

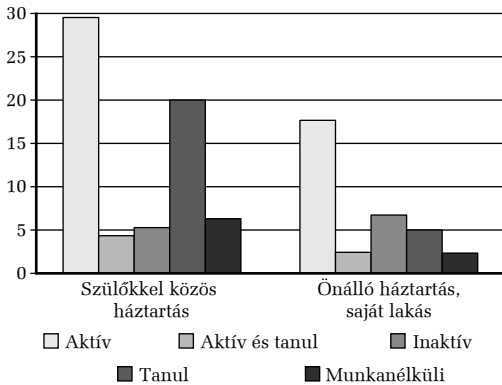

Az alábbi ábra a közös fedél szerinti dimenziót mutatja az anyagi pénzügyi leválás függvényében. 20% már önálló egzisztencia, dolgozik,

illetve dolgozik és tanul, valamint már önálló háztartásban él

A 15–29 éves fiatalok 29%-a szülőikkel közös háztartásban él, de már dolgozik Minden ötödik szülőikkel él és még tanul.

3. ábra

Vaskovics László definíciója szerint azok a személyek nevezhetők felnőttnek, akik

1. elérték a nagykorúságot (83%);
2. saját lakásukban önálló háztartást vezetnek (29%);
3. anyagilag függetlenek (45%);
4. szülői beleszólás nélkül hozzák meg az életútjuk szempontjából fontos döntéseiket, és képesek saját magukat felnőttként elfogadni.

Ha mindezen kritériumok teljesülnek, akkor feltételezhető, hogy az adott személy megfelel a felnőtt státus követelményeinek.

Ebből a definícióból az első háromra képesek voltunk a kérdőív segítségével válaszolni a 4. pont olyan szubjektív állításokat tartalmaz, amelyekre az Ifjúság2004 kérdőíve nem tért ki, emiatt nem tudtunk rá válaszolni.

A 3 megválaszolt dimenzió közül a közös fedél alól történő leválás a neuralgikus pont. A fiatalok 71%-a a szüleivel él. Sokuk kényszermegoldásként éli élheti meg ezt. A többgenerációs családmódok felbomlása, devalválódása természetesen sokuk számára jelent erős pushhatást, növeli a különköltözés iránti igényt. Ezzel szemben elmondható, hogy a többgenerációs családmódok a gyermekvállalás szempontjából tekintve, funkcionális szempontból sok esetben alkalmasabb megoldás, mint az önálló háztartás. (Medgyesi–Sági–Szivós, 1999)

Irodalom

- Gillis, J. R.: *Geschichte der Jugend. Tradition und Wandel der Altersgruppen und Generationen in Europa von der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts bis zur Gegenwart*. Weinheim/Basel: Beltz, 1980.
- Medgyesi Márton–Sági Matild–Szivós Péter: *A harmadik kor: az idősek jövedelmi helyzete és lakáskörülményei*. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 13. 1999.
- Vaskovics László: A posztadoleszcencia szociológia elmélete. *Szociológiai Szemle*, 2000/4. Keniston, Kenneth: *Young Radicals*. New York: Harcourt, Brace & World, 1968.

◆ Megjelent: ÚISZ 14. szám (2007 / tavasz)